

Platon om kærlighed I: Den eneste ene

(Aristofanes' tale i Platons *Symposion* 189c-193d, oversat af mig)

Hvad hedder ”kærlighed” på græsk? Mange vil svare *eros*. Men *eros* betyder primært ”begær” – begær efter genital kontakt, indtrængen og udløsning. Et ganske vist ikke fuldkommen glat og uproblematisk, men dog bedre svar på spørgsmålet om den rette gengivelse af ”kærlighed” ville være *filía*¹.

Alt i alt er dette nok den mest træffende måde at stille erotikkens semantiske felter op på: På græsk har vi *eros* og *filía*, på dansk og en række med dansk sammenlignelige sprog har vi ”begær” (efter sex), ”kærlighed” og ”venskab”; der er altså tale om henholdsvis to og tre semantiske felter. Termen *eros* dækker feltet ”begær” og noget af feltet ”kærlighed”; termen *filía* dækker resten af feltet ”kærlighed” og desuden feltet ”venskab”. Det er vigtigt at bemærke, at *filía*, til forskel fra *eros*, principielt er gensidig (hvis Sokrates er *filos* med Alkibiades, er Alkibiades også *filos* med Sokrates).

Naturligvis har både græsk og dansk mange flere relevante termer end disse to og tre. Og selvfølgelig har en skematisme som den netop forsøgte noget komisk ved sig. Men jeg vil tro, at skemaet kan være til hjælp, når man vil fordybe sig i alle grækernes overvejelser over forholdet mellem sex og kærlighed og venskab². Og hvis skemaets udsagn i hovedsagen er rigtigt afmarcheret, ses det nok, at det er et problem, at *eros* i langt de fleste eksisterende oversættelser af de græske klassikere, fx Platon og Xenofon, gengives ved ”kærlighed”, uden at betydningen ”begær” (efter sex) på nogen måde klinger med. Nye oversættelser ville ikke være af vejen, hvis de da er kyndige og modige.

Platons *Symposion* har lært verden om ”platonisk kærlighed”, siger man, og ved ”platonisk” forstår man traditionelt ”ikke-fysisk”. Men det ord, Platon bruger, er *eros*; og Platon baserer selve opstigningen til Indsigt – dvs. det, der er hans absolutte hovedsag i *Symposion* – på fornemmelsen af trækninger og trykken i kønsorganerne (*Symposion* 206d-e; de metaforer, Diotima anvender, passer både på mandens lem og på kvindens skede).

---

¹ Se bl.a. Dover *Greek Homosexuality* (1978) 45, 49.

² Troels Engberg-Pedersens koncentrerede og velorganiserede bog *Antikkens etiske tradition. Fra Sokrates til Marcus Aurelius* (1996) er svær at undvære. Engberg-Pedersens kapitel 5 ”Venskab” er stærkt aristotelisk orienteret. Man kan savne Sokrates, og i almindelighed alt det erotiske, pædagogiske og yndefulde, som mange af antikkens tekster om *filía* rummer. Men man bør ikke overse dette kapitel 5, som indledes med disse memorable ord: ”Venskab (*philia*) var et nøglefænomen i antikkens samfund, både det græske og det romerske – i langt højere grad end i den moderne nordeuropæiske verden”.

Filla, venskab og kærlighed, spillede en større rolle for oldtidens grækere og romere og deres tanker om det gode liv og det smukke samfund, end tilfældet er hos os nordeuropæere³. Oldtidskundskab er altså venskabskundskab.

EN KOMEDIEDIGTER OM KÆRLIGHED: AT SØGE SIN TABTE HALVDEL

I alt fald siden romantikken har vi i vor del af verden ikke gerne sluppet den forestilling, at der ”et sted derude”, *somewhere*, befinder sig en eneste ene; og vi tænker, at hvis vi finder og vinder ham eller hende, så bliver vi hele og lykkelige, men indtil da er vi sårede og halve. Denne forestilling hænger sammen med en anden, nemlig **at det, jeg elsker, er (en del af) mig selv**.

Man siger, at kilden til denne kærlighedsopfattelse er Platon. Men dette gælder kun i en vis forstand, for nok står den at læse i Platons *Symposion* (der jo gennemgående består af *taler* om kærlighed, og altså netop ikke er en dialog); men den pågældende opfattelse fremføres af en komediedigter, og der tages bestemt afstand fra den senere i *Symposion* (205d-e, 212c; Diotima taler) og i Platons alderdomsværk *Lovene* (731d-732b). Som vi skal se, er der også allerede internt i Aristofanes' tale et par punkter, hvor Platon formentlig har satset på, at hans læser ville indse, at hele talens verdensomspændende klassifikation ikke går op (se nedenfor note til afsnit VII). Sikke altså et stykke reception: Platons måske berømteste idé er slet ikke Platons!

Dette er den ene side af sagen, den side, som den store filolog Kenneth Dover (1920-2010) har set og hele tiden betoner: Platon rynkede på næsen ad Komedien som lav, populær og populistisk⁴.

Den anden side er, at digterfilosoffen Platon nærede den dybeste beundring for Aristofanes' kunst. Fra Aristofanes' komedier (fx *Acharnerne*/*Kulsvierne*, *Fuglene* og *Lysistrate*) har Platon her uddraget den drastiske fantasi, den reformatoriske iver og så denne blanding af noget elementært og folkeligt med noget analytisk og sofistikeret (se fx *Skøjterne*). Og Platon, der selv var en mandighedsnostalgiker af rang, har set, at Den Aristofaniske Komædie først og sidst handler om én ting, nemlig vilkårene for mandighed i den athenske stat. I grunden var Platon og Aristofanes brødre, brødre i guden Fallos.

Aristofanes' på én gang fromme og groteske tale er svær at blive helt klog på. Men så meget synes sikkert: Platon så Aristofanes, *Skøjternes* digter, Sokrates-spotteren, gennem Sokrates'

---

³ I alt fald som vi nordeuropæere var indtil for nylig, dvs. indtil single-kulturen virkelig greb om sig. Jeg tror, dette er ved at ændre sig, og at vi er ved at blive ”sydliggjorte” også i denne henseende. Ændringen sker, tror jeg, under påvirkning af den mediterrane omgangsform, hvis kys og gæstfrihed vi med beundring og misundelse har kunnet opleve på rejser, men også under påvirkning af noget, som det ikke kræver rejser ud af landet at se og sanse, nemlig mange nydanskernes glødende sammenhold og højlydte venskabsidealisme, som gammeldanskerne i disse år kan notere sig, velsagtens med en frygtblandet fascination.

⁴ Se videre Dover's kommentar: Plato *Symposium*, Cambridge 1980.

domfældelse og død⁵ og måtte derfor betragte ham som stærk. Af den grund udviklede filosofen øre for den Aristofanes, der – som han selv forkynder – med sin ”store kunst” vil højere op end den gode gamle falliske farce, og som bekender sig til ”de store tanker” og den statsopbyggelige belæring gennem ros og ris. Og Platon digterfilosoffen har øre for den mageløse poet og for den patetiker, naturromantiker og erotikker, der bl.a. udlader sig i *Skyerne* 1002-1029, der handler om den skønne, den sexede driftsundertrykkelse, *sofrosyne*, i den sportstrænede krop hos de to unge, der haster ud af byen, bort fra den stikkende tummel på Torvet, ned til Akademos-lunden med de hviskende plataner og elme. Platon og Aristofanes er på mange måder samme ånds børn; de er begge mandighedssværmere og modernitetskritikere. Det er altså for ensidigt at sige, at vi som Platon-læsere ikke kan og må ”tage Aristofanes’ tale alvorligt”.

Her kommer i alt fald Aristofanes’ tale om kærlighed, med en delvis ny fortolkning. Talen er formet som et eventyr med en morale. Det er ikke mange prædikener, vi har fra det klassiske Athen; men her er en prædiken, som ydermere rummer en opfordring til mission (189d).

I

189c ”Ja, doktor,” sagde Aristofanes, ”det bliver i en lidt anden genre end din og Pausanias’ tale, det, jeg vil sige om kærligheden [*eros*].

Efter min mening har menneskene overhovedet ikke sanset kærlighedens kraft endnu. Havde de det, ville de nemlig have bygget Eros de største templer og andre og bragt ham de største ofre; men det skal de ikke have noget af, skønt det dog er, hvad de helst af alt burde gøre. For han er den mest menneskekærlige af alle guderne: han er menneskenes 189d hjælper og kan helbrede det, som det utvivlsomt er den største lykke for menneskeheden at få helbredt.

Jeg skal nu søge at indvi jer i hans kraft – så må I lære alle andre om den.

Men først må I kende menneskenaturen og dens historie.

Vor oprindelige natur [*fysis*] var ikke den samme som nu, den var anderledes: For det første var der tre køn, ikke som nu kun to: det maskuline og det feminine. Der var også et tredje køn 189e med træk fra begge de andre. Dette køns navn er det eneste, der har overlevet, kønnet selv er forsvundet; dengang var ”tvekønnet” [*androgynon*] såvel en realitet som et navn, med træk fra både hankøn og hunkøn, nu er realiteten væk, tilbage er kun ordet – og det ord er et skældsord.

For det andet var de kuglemennesker alle sammen, for deres ryg og sider var cirkler; og hænder havde de fire af, og lige så mange ben som hænder, og to ansigter 190a på en cylindrisk hals, og ansigterne var ganske ens. Men der var kun én isse på de to modstillede ansigter, fire ører, og to kønsorganer ... og sådan var det hele vejen igennem. Og når de bevægede sig almindeligt, gik de ret op og ned, frem eller tilbage, som det nu passede dem; men når de satte i løb, så gjorde de ligesom badutspringerne, der ruller rundt med benene lige op og ned: med afsæt i deres 4 ben og 4 arme blev de båret af sted i flyvende fart i en rundkreds.

190b Når der var tre køn, og når de var som de var, så skyldes det, at det maskuline fra først af var Solens afkom og det feminine Jordens, hvorimod det, der havde del i begge køn, stammede ned fra Månen, for også Månen har del i begge. Cirkelformede var både de selv og deres bevægelse, fordi de lignede deres forældre.

---

⁵ Jævnfør hentydningen til *Skyerne* i *Sokrates’ Forsvarstale* 18b-19c.

II

Vældige kræfter havde de og en uhyggelig energi, og de havde svært høje tanker om sig selv. Engang angreb de ligefrem guderne, og det, Homer siger om Efiialtes og Otos – at de prøvede at bane sig vej op til himlen og sabotere Olympen [*Odyseen* 11.305-320] – det handler i virkeligheden om dobbeltmenneskene.

^{190c} Zeus og de andre guder deroppe overvejede, hvad de skulle gøre, men de var i en slem knibe:

Slå dem ihjel og udslette deres race med lynet, ligesom de havde gjort med giganterne, kunne de ikke, for det var det samme som at udslette gudstjeneste, ofre, alt; men bare lade dem boltre sig, det kunne de heller ikke.

Langt om længe kom Zeus på en idé: “Jeg tror, jeg har en løsning på, hvordan vi kan lade menneskene eksistere videre, samtidig med at vi sætter en stopper for deres ustyrlighed: Man må svække dem! ^{190d} Endnu i denne stund vil jeg snitte dem alle i to dele; så bliver de svagere, men samtidig nyttigere for os, fordi der bliver flere af dem; og de kommer til at gå ret op og ned på to ben. Men hvis jeg finder, at de stadig boltrer sig, og de ikke vil holde fred, så snitter jeg dem i to dele en gang til, så de kommer til at gå på ét ben ligesom akrobater.”

Efter disse ord gav han sig til at snitte menneskene op, ligesom man gør med rønnebær, før de syltes, ^{190e} eller ligesom man deler æg med et hår.

Hver gang han skar en over, befalede han Apollon at dreje ansigtet og den halverede hals om mod snitfladen, for at mennesket kunne blive mere medgørligt, når det betragtede snittet; og alt det andet skulle han hele. Apollon drejede ansigtet, og han trak hud sammen fra alle sider hen over det, vi kalder maven – ligesom man trækker en pung sammen med en snor – og han efterlod kun ét hul, som han tilbandt midt på maven, det er det, vi kalder navlen. De fleste rynker glattede han ud, og nu formede han brystet, ^{191a} det var med et apparat af samme slags som det, en skomager bruger til at stramme læderets rynker over læsten med. Men nogle få lod han blive siddende – dem ude på maven og dem omkring navlen – det er rynker til minde om vores fortid.

III

Da vores natur [*fysis*, vækst] sådan var blevet skåret over, prøvede den at komme sammen igen, idet hver del længtes efter sin halvdel, og de omfavned hinanden og filtrede sig sammen, for de ville så gerne vokse sammen; ^{191b} men de døde af sult og uvirksomhed, for de ville ikke foretage sig noget uden hinanden. Når en af halvdelene var død og den anden ladt tilbage, søgte den efterladte en anden og vikled sig ind i den, hvad enten det nu var halvdelen af en hel kvinde – altså hvad vi nu kalder en kvinde – eller halvdelen af en hel mand. Og på den måde døde de.

Men Zeus ynkedes over dem, og fandt igen på en løsning: Han flyttede kønsorganerne om på forsiden (indtil nu havde de også haft dem på ydersiden, og de havde avlet og undfanget, ikke i hinanden, ^{191c} men i jorden, ligesom cikaderne gør), og han lod dem nu forplante sig inde i hinanden gennem de flyttede organer, gennem det mandlige inde i det kvindelige. Hans tanke hermed var, at hvis der var en mand, der mødte en kvinde, skulle de forplante sig, og der skulle blive afkom. Hvis det derimod var en mand og en mand, skulle der i det mindste ud af det komme en udløsning [*plesmoné tes synousías*, fylde fremkaldt af samlejet], og de skulle hvile sig; men så skulle de vende sig mod dagens dont og tage vare på, hvad livet for resten rummer.

IV

Lige siden dengang har det altså været plantet ind i menneskene at nære kærlighed til hinanden, ^{191d} den genopretter den oprindelige natur, den søger at gøre ét ud af to og at læge såret i menneskenes væsen. Vi er alle en halv mennesketerning, for vi er skåret over som fladfisk, to ud af ét. Hele tiden søger enhver sin halve terning.

Alle de mænd, der er en skive af det fælles køn – det, der dengang hed det tvekønnede – er glade for kvinder, og de fleste horkarle stammer fra dette køn; og alle de kvinder, der er glade for mænd og er horer, ^{191e} stammer også fra det køn.

Men de kvinder, der er en skive af en hel kvinde, er til gengæld ikke særlig interesserede i mænd, de har mere øje for kvinder, og “veninderne” [*hetairístriaz*] stammer fra det køn.

Men de, der er en skive af det mandlige, de jager det mandlige, og så længe de er drenge, elsker [*filía*] de mænd – de er jo filet’er af det mandlige – og de nyder at ligge med mænd og at være viklet ind i dem, ^{192a} og dét er de bedste drenge og fyre vi har, for de er de mandigste af naturen... Der er ganske vist nogle, der siger, de er frække, men det passer ikke; for det er ikke frækhed, der får dem til det, det er mod, mandighed og maskulinitet – det er jo det, der ligner dem selv, de er indtaget i. Og det skal jeg gerne dokumentere: Når de kommer til skelsår og alder, er folk af deres slags de eneste, der træder frem som mandfolk på den politiske scene.

Men når de er blevet voksne mænd, er de drengeelskere [*paiderastaz*], ^{192b} og ægteskab og børneavl er de ikke interesserede i af egen tilbøjelighed [*fýsis*], men de tvinges af samfundets lov & norm [*nomos*]. I grunden har de nok i at leve sammen med hinanden som ugifte. Er man sådan, er man først sin elsker hengiven, og dernæst draget af en ung fyr [*paús*], idet man hele tiden er indtaget i det, der er beslægtet med en selv: det maskuline.

V

Enten det nu er drengeelskeren eller hvem som helst af de andre – hvis der er en, der møder sin egen halvdel, da rammes de to på en forunderlig måde af en følelse af venskab, samhørighed og kærlighed, ^{192c} og de er snart sagt umulige at skille ad, blot for et øjeblik. Det er dem, der holder sammen et helt liv igennem. Men sige, hvad det ér, de vil opnå af hinanden, det kan de ikke. Ingen ville jo nemlig finde på, at det skulle være sex – som om dét kunne være årsagen til, at de to glæder sig med så megen alvor over at være sammen. Det er tydeligvis noget andet, begges sjæle begærer, noget den ikke kan sige, ^{192d} men profetisk og gådefuldt antyder.

Tænker man sig nu, de lå sammen, og Hefaistos kom hen til dem med sit smedegrej i hånden og spurgte: “Mennesker, hvad er det, I vil opnå af hinanden?” Og hvis de ikke kunne svare, at han så spurgte dem igen: “Er det mon dette, I ønsker: mest muligt at være på samme sted, så at I hverken dag eller nat bliver skilt fra hinanden? For hvis det er det, I vil have, så vil jeg smelte og svejse jer sammen, ^{192e} så at I, skønt to, bliver én og så længe I lever, lever i fællesskab som om I var én, og når I dør, også i De Dødes Rige er én og ikke to, fordi I er døde i fællesskab. I må få rede på, om det er det, jeres kærlighed vil, og om alt er godt, hvis I opnår det.”

Ja tænker vi os, at Hefaistos stillede dem dette spørgsmål, da ved vi, at ingen, der hørte det, ville sige nej eller have noget andet ønske; enhver ville synes, han havde hørt netop det, han længe havde begæret: komme sammen med, smeltes sammen med den elskede og forvandles fra to til én. Grunden? At vor oprindelige natur var sådan, og vi var hele. Kærlighed er altså navnet på drift imod og higen efter det, der er helt.

VI

^{193a} Før i tiden var vi altså ét, men for vor uretfærdigheds skyld har Gud isoleret os – som spartanerne har gjort det med oprørerne i Arkadien [år 385]. Der er således en vis risiko for, at vi bliver flækket en gang til, hvis vi ikke falder guderne til føje, og så kan vi ellers gå rundt og ligne relieffer i profil med næsen savet op – gå rundt som kvarte terninger!

VII

Men derfor er det et menneskes pligt at formane hver og en til fromhed mod guderne, ^{193b} så vi kan slippe for en ny deling og nå derhen, hvor Eros er befalingsmand og går i marken for os. Ham gøre ingen imod! Alle, der pådrager sig gudernes had, de gør ham imod.

For bliver vi gode venner med Eros og går vi på forlig med ham, ja, så vil vi finde og møde den elskede, der hører os til – hvad der kun sker for få mennesker nu om dage... Nu skal doktormanden ikke gøre min tale komisk og tro, at det her var en finthe til Pausanias og Agáthos. Hvem ved? Måske hører netop de til de få heldige 193c og er altså begge maskuline fra naturens hånd.

Jeg taler nemlig om alle, både mænd og kvinder. Jeg har en anvisning på lykke for menneskeslægten: Sæt nu, vi virkeliggjorde kærligheden helt ud og hver især fik den elskede, der hører os til, og på den måde kom tilbage til vor oprindelige natur...

Hvis dét er det allerbedste, må det bedste i mulighedens rige være det, der kommer det nærmest, og det er at få en elsket, hvis væsen er efter ens hjerte.

Vil vi lovsynge den gud, der er årsag til dette, 193d må vi lovsynge Eros, Eros som ved at lede os til det der er os hjemligt, gavner os som ingen anden nu, og også for fremtiden skænker os det store håb, at han, hvis vi skænker guderne fromhed, vil genindsætte os i vor oprindelige natur, således helbrede os og gøre os tindrende lykkelige.”

NOTER

Selve systematikken med de oprindelige tre køn var ikke fællesgods blandt grækere, som Aristofanes også selv antyder.

Afsnit I (mod slutningen)

At forankre en teori i kosmos er typisk græsk. Typisk er også tanken om historiens gang som fald fra en guldalder, eller som Aristofanes siger flere gange: en oprindelig natur. Fremskridt bliver da lig med genoprettelse.

Afsnit IV

Han siger ikke, at alle heteroseksuelle mænd, respektive kvinder er horkarle, respektive horer.

Når han siger “de fleste horkarle”, udelukker han ikke helt, at liderlige heteroseksuelle kan være mandige! Men den almindelige græske antagelse er, at skørtejægere er umandige, jf. prins Paris af Troja.

Om lesbianisme i Athen ved vi så godt som intet; i Aristofanes’ komedier var lesbianisme tabu. Se Dover *Greek Homosexuality* (1978) 171-184 om lesbisk kærlighed i den øvrige græske verden, altså uden for bystaten Athen.

Om den mandlige homoseksualitet har de fleste læsere af *Symposion* troet, at komediedigteren sagde: “En homoseksuel er en der er fascineret af det maskuline.” Det siger han også, men med sin ironiske “dokumentation” afgrænser og inddæmmer han udsagnet. “Dokumentationen” er som talt ud af komikerens mund, idet det er et stort nummer i hans komedier, at politikerne i Athen skulle have en fortid som trækkerdreng: Jo mere de blev bollet i sin tid, jo bedre talere og jo større demagoger er de nu. Aristofanes siger (191e-192a), at de knægte, der *nyder (chairousi)* sex med mænd, er ”de bedste af alle drenge og unge fyre, eftersom de af naturen er de mandigste”.

Hvis dette er ironi, kæntrer hele talens systematik. Og det er ironi; se bl.a. en Aristofanes-passage som *Kvindernes Parlament* 112f. (en kvinde taler): ”Man siger jo, at de unge fyre, der får mest pik, er de skrappeste talere”. En taler og en politiker hedder det samme: *rhetor*. Med dette in mente indsættes ironien i dette – for bevisførelsen aldeles afgørende – stykke af den platoniske Aristofanes’ tale (Dover har som en af de første udpeget denne ironi).

Har vi erkendt ironien, ser vi pludselig, at det kun er en speciel slags homoseksuelle drenge – med ”drenge” menes unge fyre – han taler om, nemlig de unge fyre der *nyder* sex, dvs. sprænger de athenske kønsroller. Disse roller skulle gardere borgersønnerne mod at fremstå som billige, og rollerne gik ud på, at brunst og begær, *eros*, er noget for *erastés*, hvorimod *erómenos* bør føle kærligt tempereret hengivenhed, *filía* (også *erastés* føler, i alt fald i det ideelle forhold, *filía*).

Ironien har altså ikke front mod pæderastien som sådan, men mod det der af almindelige grækere

anses for et brud på dens normer.

Nu ser vi, at hele inddelingspassagen handler om det ekstreme, om udbyderne: horkarlen og horkvinden og den frække dreng (for fræk er lige netop, hvad han er ifølge Aristofanes' komedier og gennemsnitlig græsk moral).

Det er ikke godt at tænke på, hvor mange bøgers Grækenlandsbillede der er blevet fortegnet af en "ligeud", dvs. ikke-ironisk, læsning af stykket om drengene (i en note til 193c er Hans Ræder, i Platon-oversættelsen fra 1934, derimod inde på noget af det rigtige). En litteraturhistorisk bemærkning: Ironi findes ikke kun i Platons, men også i Aristofanes' værker.

Afsnit V

Talen er ikke "imod sex"; dét andet og mere der ligger ud over sex (*he ton aphrodision synousia*), er livslang pardannelse (hvad der ikke er det samme som platonisk sublimering).

Aristofanes' teori om eros har, modsat de fleste andre, det karakteristiske ved sig, at den ikke forudsætter, at A's tiltrukthed af B skyldes noget objektivt – fx skønhed – som også C, hvis han udsættes for B, må bøje sig for. Ved således at gøre eros subjektiv har Aristofanes forekommet mange af Platons fortolkere at stikke dybere end de andre fem talere i *Symposion* (se også *Symposion* 208b-209e og *Faidros* 252d).

Afsnit VII

Tragediedigteren Agáthon var Athens mest celebre og latterliggjorte fisselette; hans forhold til Pausanias var livslangt. Aristofanes kommer med en finte til Agathon under forsikringen om alle finters fravær, hvilket jo er et uopslideligt trick blandt spottere af alle slags. Agathon er vært ved dagens symposion!

Ligesom de frække drenge i IV bryder Agathon systemet (homoseksuelle stammer fra dobbeltmanden og er derfor de mest maskuline); disse to brud dækker systembyggeren til med ironi (ironi er påtaget hjertelighed, ironi er pseudosamarbejde).

Perspektivet: den græske homoseksuelle *teori*, i alt fald som den fremtræder i Aristofanes' tale, kan ikke indoptage de feminine. Kan den moderne? Jeg tænker bl.a. på et citat som: "Bøsse er man, fordi man er fascineret af det maskuline. De feminine bøsser, de er ikke repræsentative."

DIN PARADISISKE TVILLINGBRODER

(Henrik Pontoppidan: De Dødes Rige)

For at vise, hvilken rolle Aristofanes' myte – i en helt igennem heteroseksualiseret udgave, men det har her mindre at sige – kan spille i et førsterangs litteraturværk, bringes et stykke fra første bog, "Torben og Jytte", af Pontoppidans roman *De Dødes Rige* (1912-1916, i alt otte bøger):

Oppe i sit maanelyse Kammer blev Jytte i nogen Tid staaende ved det aabne Vindu. Hun hørte endnu den hule Gungren af Torbens Skridt nede fra den fliselagte Sti mellem de høje, genlydende Havemure. Og hun tænkte: Dernede gik det Menneske, der nu raadede for hendes Liv. En fremmed Mand - ja, for det var jo i Virkeligheden en hel anden, hun var kommen til at holde af, end den Torben Dihmer, som hun i alle disse Aar havde tænkt paa med saa megen Længsel. *Ham* havde hun allerede næsten glemt. Det var denne underligt tavse Fremmede, hun nu elskede og vilde knytte sin Skæbne til efter blot at have været

sammen med ham en eneste Aften. Saadan var hun! ... Hun kom til at tænke paa noget, som hendes Far havde sagt til hende den Dag, da hun fyldte 16 Aar. Han havde klappet hende paa Kinden og sagt, at hun jo nu var bleven en voksen Pige, som man kunde tale fornuftigt med om alvorlige Ting. Han havde saa fortalt hende den gamle græske Fabel om, hvordan Mand og Kvinde oprindeligt skabtes forenede i en Helhed men siden parteredes og sendtes ud i Verden hver for sig, saa de kun kunde finde hinanden igen ved Hjælp af det Instinkt, der kaldtes Kærlighed. "Men forresten skal du ikke bryde dit Hoved for meget med den Ting," havde han sagt. "Hold blot dine Øjne aabne, saa du kender ham, din paradisiske Tvillingbroder, naar han engang kommer!" Historien havde gjort et stærkt Indtryk paa hende. Det var saa lokkende at tænke paa, at der et Sted i Verden gik en "Halvpart" omkring og søgte hende for at faa hendes Fortrolighed. Alle ensomme Mænd saae hun spørgende ind i Øjnene: Er det dig? ... Siden, da hun blev ældre, var Tanken om en saadan fordringsfuld Dobbeltgænger bleven hendes Skræk. Derfor havde hun løjet for Dihmer og bedraget sig selv den Dag for fem Aar siden paa Langelinje, da han friede til hende. Og dog! Hun var jo dengang ikke helt sikker paa, at han ogsaa var den rette.

Først nu vidste hun det. I disse Øjeblikke følte hun det med næsten smertelig Voldsomhed, at hun endelig havde mødt ham, - den længselsfuldt savnede. Tidligere kunde hun ikke lade være med at holde af Dihmer, skønt hun egentlig ikke vilde det. Nu *ønskede* hun at tilhøre ham; længtes efter at blive hans, helt og inderligt, med sin Sjæl og med sit Legeme. Det var ikke til at forstaa, og dog var det saadan. Det Skridt, der for blot faa Timer siden havde staaet for hende som et Dødsspring, der maatte gøres med tilbundne Øjne, ventede hun nu med Utaalmodighed. Ikke før om elleve Timer skulde hun se ham igen. Og hvad saa? ... Det hele var jo kommet ganske anderledes, end hun havde tænkt sig. Hvad havde hun i Grunden sagt? Ingenting, syntes hun. Men hun havde dog faaet ham til at blive, og det var det vigtigste.

Torben Dihmer ér, indser læseren ved romanens slutning, Jytte Abildgaards "paradisiske Tvillingbroder". Men Jytte kommer aldrig til at tilhøre ham, sådan som hun drømmer om her; og hindringen herfor er hende selv.

Man kan bemærke, hvordan den sekstenårige Jytte finder "den gamle græske Fabel" "lokkende", men at der "siden, da hun blev ældre", er sket et fuldkomment omslag, så at tanken om en sådan fordringsfuld dobbeltgænger ligefrem er blevet hendes skræk. Denne ændring er indtruffet på ganske få år. I løbet af romanen gør Pontoppidan os efterhånden klogere på, hvad der kan ligge bag omslaget, men allerede i stykket her antyder han mesterligt hendes berøringsangst og ambivalens (for nu at kile sådanne kliniske ord ind i Pontoppidans univers, som holder sig beundringsværdigt rent for dem, det højeste er, at der tales om hendes humørsyge), hendes trang til selv egenmægtigt at omtolke sin partner til noget interessant og vældigt, hendes behov for at gøre ham til hendes værk, så at den fremmede, hun taler om, i grunden slet ikke er fremmed. "Saadan var hun!" I modstrid med sin afdøde faders råd bryder hun netop alt for meget sit hoved med instinktet. Det er månen, ikke den nærende og varmende sol, der oplyser hendes kammer.

Da hun henimod romanens slutning erfarer, at Dihmer er død, mindes hun på ny "hin Aften paa

det italienske Hotel"; der står:

Paany viste han sig for hende, saadan som hun havde set ham hin Aften paa det italienske Hotel, da han midt under Varieteforestillingen kom frem i Døren og stirrede paa hende med et stort, forundret Blik. Allerede dengang en forklaret Skikkelse. Allerede dengang saa langt paa Vej til en lykkeligere Verden, at hun ikke havde haft Mod til at holde ham tilbage. Havde han dog blot forstaaet det!

Dette hinsides-perspektiv, denne helt rene lykke-utopi, denne omtydning af Dihmer til Kristus (hos ateisten Jytte) har nu ganske gennemfarvet hendes tanker om den paradisiske tvillingbroder; og hun selv er slet ikke med i visionen. Oftest tænker vi os nok "berøringsangst" som angst for at blive berørt, men det er kun det halve af miseren.

Hvad man mest må beundre i *De Dødes Rige*, er denne moderne, ja, nærmest profetiske udforskning, gennem et vældigt galleri af inderligt danske personer, af kærligheden og specielt af den tanke, at det, jeg elsker, er (en del af) mig selv, den tanke der forudsættes i Aristofanes' tale. Alt i alt ser man nok, at komikerens myte i Pontoppidans roman ikke bare er ornament – at den græske fabel i den danske roman ikke er nips, men nøgle.

De Døde i titlen er Dem Uden Kærlighed.

Om Aristofanes-talens efterliv siges der noget i Jens Hougaards *Romantisk Kærlighed I-V* (Klim 2008), bind IV s. 216-219: ekkoer hos H. C. Andersen, Kierkegaard, Pontoppidan og Freud samt visse paralleller i jødedommen (*Første Mosebog* 2.21-24), shintoismen og taoismen⁶.

---

⁶ Hvad Hougaard siger om selve Aristofanes' tale, er faldet ret kort ud. Således synes den fromme og lyse Eros-hymne, som talen munder ud i, oversat.